

Kniha

Adolf Wölflí

Umělce z blázince mučila tvorba, že by se z toho jeden zcvokl

Magdalena Čechlovská
magdalena.cechlovska@economia.cz

Nejznámější schizofrenik ve světě umění Adolf Wölflí (1864–1930) se již dávno stal synonymem pro styl nazývaný art brut. Aktuální výstava s podtitulem Stvořitel univerza v pražském Domě U Kamenného zvonu je však teprve první českou příležitostí, jak zevrubně poznat jeho dílo i strasti plný život. Přehlídka, která potrvá do 27. května, doplňuje objemná monografie, která právě vyšla v Arbor vitae.

Přispělo do ní sedm odborníků včetně Wölflího psychiatra Waltera Morgenthala, jehož text z roku 1921 kniha přetiskuje, či překladatele Petra Sourka. Ten napsal filologickou poznámku k přebásnění Wölflího textů, které sice nemají „žádné zvláštní básnické kvality“, s obvyklým přístupem by si však překladatel nevystačil. „Snažil jsem se, aby moje česká Wölflíovčina nebyla v ničem ochuzena stylisticky, aby v ní byl Wölflího církevní patos, školní rigidita i moralita, úřední ptydepe, odposlouchaná právníčtina, odrhovačky, vulgární pasáže psané v dialektu, a navíc exotismy z ilustrovaných časopisů,“ vysvětluje překladatel.

Obsesivní psavec

Ačkoli je Wölflí zapsán do obecného povědomí jako kreslíř, autor hutných pestrobarevných kompozic, kniha jej představuje především jako obsesivního psavce, jenž své texty nejen ilustruje kresbami, ale také notovými zápisy.

Monografie dává Wölflího dílu patřičné proporce. Jestliže po něm zůstalo na jedné straně přes tři tisíce kreseb a koláží a na straně druhé pětadvacet tisíc stran rukopisů, bylo by zkrslující věnovat se pouze jeho malířským kvalitám.

Vůbec prvním literárním textem Adolfa Wölflího se stal dvanáctistránkový Krátký životopis, který napsal na žádost lékaře, když byl ve svých šestnácti letech do-

JEDNA TUŽKA NA DEN

Ve svých nejhektičtějších dnech měl Adolf Wölflí spotřebu jednu tužku na den, kreslil, psal a komponoval výhradně na novinový papír a pastelky dostával jen příležitostně.

„Pracuje horečnatě, aniž se přitom dají pozorovat projevy uspokojení. Pouze příležitostně se usměje a praví: Víte, mám tady teď něco celkem pěkného,“ zapsal si Wölflího psychiatr. Na snímku Obchod s požívatinami: krmení ryb, 1911. Kresba pochází ze souboru Od kolébky ke hrobu, sešit číslo 4, strana 265.

FOTO: GHMP

vně hospitalizován v psychiatrické léčebně. Je to hutný, precizní, dojemně otevřený i chytře věcný text. Líčí v něm, jak byl v sedmi letech odebrán své nemocné matce, která nebyla schopná se o něj a další čtyři sourozence postarat, když je otec alkoholik opustil. Stal se dítětem žijícím na útraty obce, každý rok přidělovaným do jiné rodiny, ve kterých většinou otrocky dřel, byl týrán a ponižován.

Kdo je bez viny, ať předstoupí

Základní školu přesto vychodil, vykonával vojenskou službu a v dospělosti se živil pomocnými pracemi. Po nevydařeném milostném vztahu se pokusil znásilnit čtrnáctiletou dívku, dostal se do vězení, a když se po propuštění jeho útoky na nezletilé opakovaly, skončil v léčebně ve Waldau. „Je-li mezi vámi někdo bez viny, ať přede mně předstoupí a já ho poprosím o milost a slitování,“ zakončil svůj životopis pokornou prosbou.

„Uplatňuje velmi přesné psané obrazy a celému vyprávění dává zvláštní uspořádání, v němž se pojí lékařská anamnéza, vyprávění o životě a zpověď,“ hodnotí Wölflího literární „prvotinu“ lingvistka Marie-Françoise Chanfraultová-Duchetová. Švýcarský historik Daniel Baumann první text oceňuje také jako významný dokument, jedinečné svědectví o sociálních poměrech.

Životopis je jediným dostatečně krátkým textem, který mohl být v úplnosti v knize přetištěn. Tímto textem se totiž zdvihla stavidla Wölflího přetékajícího tvůrčího chťice – pacient, odsouzený za pokusy o znásilnění, se od té doby vrhl na kreslení, psaní a komponování. Další texty jsou květnaté rozvíjenou, nekonečnou, fiktivní autobiografií. Tisícistránkové opusy s názvy Od kolébky ke hrobu, Sešity písní a tanců nebo Smuteční pochod zobrazují fiktivní civilizaci, jejímž pánem je svatý Adolf II., Wölflího alter ego.

Citované úryvky dávají tušit, že přinejmenším místy jde o dobrodružnou četbu s bizarními záple-

kami, za které by mohli být vděční scenáristé současných sitkomů. Například opus Od kolébky ke hrobu je fiktivním cestopisem, ve kterém je „velkolepá cesta neustále ohrožována strašlivými katastrofami, vážnými karamboly a zejména mnohými Adovými smrtícími nehodami,“ popisuje Baumann. Ada (v originále Doufi), jak si autor v knize říká, nakonec každou nehodu zázračně přežije nebo je vzkríšen z mrtvých – podobně jako v každém novém díle South Parku postavička Kenny.

Adolf Wölflí je již slovníkovým heslem, má svou nadaci při bernském muzeu umění, jeho obrazy jsou ve všech světových sbírkách art brut, zvláštní pozornosti se už od dob Andrého Bretona těší u surrealistů. Dokonce již za svého života kreslil na zakázku pro prvních pár sběratelů.

Makačka na hlavu

Víc než Wölflího cesta k uměleckému uznání, které stále není bezvýhradně, je zajímavá jiná otázka: odkud bral Wölflí inspiraci? A zachycuje něco smysluplného, nebo jen papouškuje střípky reality, které jeho schizofrenii narušená osobnost spojuje v bizarní míšmas?

Odpovědi se nejvíc přiblížil Wölflího první podporovatel, psychiatr Walter Morgenthaler, který ke svým závěrům přišel na základě dlouhodobého pozorování: „Z nepřetržitého mohutného proudu fantazie pomoci slov a tvarů pouze zachycuje jednotlivé obrazy nebo jenom slova, čísla či řady čísel. Vybírá je povětšinou z ryze osobních, neuvědomělých popudů.“

Když se jednou psychiatr Wölflího zeptal na nedodělanou kresbu, dostalo se mu překvapivé odpovědi: „Neumíte si představit, jaká je to makačka na hlavu, abychom na něco nezapomněl. Člověk by se z toho jistě zcvoknul, kdyby už cvok nebyl.“

Terezie Zemánková (autorka koncepce)

Adolf Wölflí – Stvořitel univerza
Arbor vitae, 2012, 372 stran

Od kolébky ke hrobu

Od kolébky ke hrobu

Pod vlivem těchto dojmů celé osazenstvo lodi propadlo hroznému strachu a vnitřnímu zmatku. Co chvíli mi to připadalo, jako bych se řítíl na obrovských sáních z prudkého svahu do hlubokého údolí a pak zase jako by mě to vyneslo někam do výšin. Sotva na dvě minuty dopředu jsme viděli a vypadalo to, jako bychom se hnali proti neproniknutelné černočerné skalní stěně. Tak hustá a mohutná oblaka se na nás snášela, jako by chtěla říct: Bůh stvořil celý svět a nás stvořil též. Sčítejte se Boha a chystejte se na poslední hodinu. Chováte se jako vopice, kdo žizní, ten chlastá, jestli se všichni vožerou, žádný už nepovstane.

Úryvek z cestopisného opusu, který Wölfl psal v letech 1908 až 1912.